

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19798061>

Uzbekistan State World Languages University, 3rd-year students of the 3rd Faculty of foreign language and Literature

Xoldorova Ruxshona

Ergasheva Zuhra

Supervisor: E'zoza Raxmatova

Xoldorova Ruxshona: +998946732605

E-mail: ruxshonaxoldorova92@gmail.com

Ergasheva Zuhra: + 998880636399

Узбекский государственный университет мировых языков, студенты 3 курса 3 факультета иностранных языков и литературы Холдорова Рухшона, Эргашева Зухра

Научный руководитель:

Эъзоза Рахматова

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, xorijiy til va adabiyoti uchinchi fakultet 3-bosqich talabalari Xoldorova Ruxshona, Ergasheva Zuhra

Ilmiy rahbar: E'zoza Raxmatova

Annotatsiya: *Mazkur ishda davlat tili va boshqa tillar o'rtasidagi muvozanat masalasi ijtimoiy-lingvistik, siyosiy, madaniy va ta'limiy jihatdan tahlil qilinadi. Globallashuv jarayonida tillar o'rtasidagi o'zaro ta'sir kuchayib, milliy tillarning saqlanishi va rivojlanishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ko'p tillilik zamonaviy jamiyatning ajralmas qismi bo'lib, u shaxsning intellektual rivojlanishi, fikrlash doirasining kengayishi hamda xalqaro muloqot imkoniyatlarini oshiradi. O'zbekiston misolida davlat tili davlat boshqaruvi, ta'lim, ilm-fan va ommaviy axborot vositalarida asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. U jamiyatni birlashtiradi, milliy o'zlikni shakllantiradi hamda madaniy merosni saqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, rus va ingliz tillari ham keng qo'llanilib, xalqaro aloqa va ilmiy-texnik sohalarda muhim rol o'ynaydi. Xorijiy tillarning rivojlanishi ijobiy bo'lsa-da, ularning haddan tashqari ustunligi davlat tilining mavqeiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli til siyosati muvozanatni ta'minlashga qaratilgan bo'lishi zarur. Ta'lim tizimida davlat tilini mustahkamlash va xorijiy tillarni o'qitishni uyg'unlashtirish muhimdir. Ommaviy axborot vositalarida davlat tilidagi kontentni ko'paytirish va lingvistik nazoratni kuchaytirish talab etiladi. Globallashuv jarayoni til identitetiga ta'sir ko'rsatib, milliy tillarni himoya qilish zaruratini yuzaga keltiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, davlat tili va boshqa tillar o'rtasidagi muvozanat ijtimoiy barqarorlik va madaniy rivojlanish uchun muhim omildir.*

Kalit so'zlar: *davlat tili, til siyosati, ko'p tillilik, globallashuv, lingvistika, madaniyatlararo muloqot, til muvozanati, sotsiolingvistika, milliy identitet, ta'lim tizimi.*

Аннотация: *В данной работе анализируется проблема баланса между государственным языком и другими языками с социально-лингвистической, политической, культурной и образовательной точек зрения. В условиях глобализации усиливается взаимодействие языков, что делает сохранение и развитие национальных языков особенно важным. Многоязычие является неотъемлемой частью современного общества, поскольку оно способствует интеллектуальному развитию личности, расширению кругозора и увеличению возможностей международного общения. На примере Узбекистана государственный язык выступает основным средством в системе государственного управления, образования, науки и средств массовой информации. Он объединяет общество, формирует национальную идентичность и способствует сохранению культурного наследия. В то же время русский и английский языки также широко используются и играют важную роль в международных связях, а также в научно-технической сфере. Развитие иностранных языков является положительным явлением, однако их чрезмерное доминирование может негативно повлиять на статус государственного языка. Поэтому языковая политика должна быть направлена на обеспечение баланса. В системе образования важно укреплять государственный язык и одновременно гармонично обучать иностранным языкам. В средствах массовой информации необходимо увеличивать объем контента на государственном языке и усиливать лингвистический контроль. Процесс глобализации влияет на языковую идентичность и создает необходимость защиты национальных языков. Результаты исследования показывают, что баланс между государственным и другими языками является важным фактором социальной стабильности и культурного развития.*

Ключевые слова: *государственный язык, языковая политика, многоязычие, глобализация, лингвистика, межкультурная коммуникация, языковой баланс, социолингвистика, национальная идентичность, система образования.*

Abstract: *This study analyzes the issue of balance between the state language and other languages from socio-linguistic, political, cultural, and educational perspectives. In the context of globalization, interaction between languages is increasing, making the preservation and development of national languages particularly important. Multilingualism is an integral part of modern society, as it contributes to the intellectual development of individuals, broadens thinking, and expands opportunities for international communication. Using Uzbekistan as an example, the state language serves as the main means in public administration, education, science, and mass media. It unites society,*

forms national identity, and helps preserve cultural heritage. At the same time, Russian and English are also widely used and play an important role in international relations as well as in scientific and technical fields. The development of foreign languages is a positive phenomenon; however, their excessive dominance may negatively affect the status of the state language. Therefore, language policy should aim to ensure balance. In the education system, it is important to strengthen the state language while simultaneously teaching foreign languages in a balanced way. In mass media, it is necessary to increase content in the state language and strengthen linguistic control. The process of globalization affects linguistic identity and creates the need to protect national languages. The results of the study show that the balance between the state language and other languages is an important factor for social stability and cultural development.

Keywords: *state language, language policy, multilingualism, globalization, linguistics, intercultural communication, language balance, sociolinguistics, national identity, education system.*

KIRISH

Til insoniyat jamiyatining eng muhim ijtimoiy hodisalaridan biri bo'lib, u nafaqat aloqa vositasi, balki milliy ong, madaniyat va tarixning asosiy ifodachisi hisoblanadi (Crystal, 2003). Har bir davlat uchun o'z ona tilini saqlash va rivojlantirish strategik ahamiyatga ega.

Globalashuv jarayonlari kuchaygan hozirgi davrda esa tillar o'rtasidagi o'zaro ta'sir ortib bormoqda. Xususan, ingliz tili xalqaro muloqot vositasiga aylangan bo'lsa-da, milliy tillarning saqlanishi dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda (Fishman, 1991).

O'zbekistonda davlat tili — o'zbek tili bo'lib, uning huquqiy maqomi 1989-yildagi "Davlat tili to'g'risida"gi Qonun bilan mustahkamlangan. Shunga qaramay, rus, ingliz va boshqa tillar ham jamiyatda keng qo'llanilmoqda.

Davlat tili tushunchasi va uning nazariy asoslari. Davlat tili tushunchasi zamonaviy lingvistika va sotsiolingvistika fanlarida muhim o'rin egallaydi. Davlat tili — bu muayyan davlat hududida rasmiy aloqa, qonunchilik, ta'lim, sud-huquq tizimi va boshqaruv sohalarida asosiy til sifatida qo'llaniladigan til hisoblanadi (Spolsky, 2004). Davlat tili nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki jamiyatning siyosiy va madaniy birligini ta'minlovchi asosiy omil sifatida ham qaraladi.

Davlat tilining mohiyati uning funksional yo'nalishlari orqali yanada yaqqol namoyon bo'ladi. Birinchidan, u integrativ funksiyani bajaradi, ya'ni turli etnik va ijtimoiy guruhlarni yagona kommunikativ maydonga birlashtiradi. Ikkinchidan, kommunikativ funksiya orqali jamiyat a'zolari o'rtasida o'zaro tushunish va axborot almashinuvi ta'minlanadi. Uchinchidan, davlat tili madaniy funksiyani bajarib, milliy meros, urf-odat va an'analarni saqlashga xizmat qiladi. To'rtinchidan esa siyosiy funksiya orqali davlat boshqaruvi va huquqiy tizimda asosiy vosita sifatida qo'llaniladi.

Davlat tilining ijtimoiy roli juda kengdir. U jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi, fuqarolar o'rtasida teng kommunikativ imkoniyat yaratadi va milliy birlikni

mustahkamlaydi. Til orqali jamiyat a'zolari bir-birini tushunadi va umumiy ijtimoiy makon shakllanadi. Shu sababli davlat tilining rivojlanishi har bir davlatning strategik maqsadlaridan biri hisoblanadi.

Ko'p tillilik (multilingualism) nazariyasi. Ko'p tillilik — bu bir jamiyatda yoki bir shaxs tomonidan ikki yoki undan ortiq tilning faol qo'llanilishidir (Crystal, 2003). Zamonaviy globallashuv jarayonida ko'p tillilik tabiiy ijtimoiy hodisaga aylangan bo'lib, deyarli barcha davlatlarda kuzatiladi.

Ko'p tillilikning bir qator muhim afzalliklari mavjud. Avvalo, u insonning kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, ya'ni tafakkur, xotira va analitik fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi. Ikkinchidan, ko'p tillilik iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytiradi, chunki bir nechta tilni bilgan shaxs xalqaro mehnat bozorida raqobatbardosh bo'ladi. Uchinchidan, u xalqaro integratsiyani tezlashtiradi va turli davlatlar o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlaydi. To'rtinchidan, ko'p tillilik madaniyatlararo tushunishni rivojlantirib, bag'rikenglikni oshiradi.

Shu bilan birga, ko'p tillilik ayrim salbiy oqibatlarga ham olib kelishi mumkin. Eng muhim muammolardan biri ona tilining zaiflashishi xavfidir. Ayrim hollarda xorijiy tillar ustunligi natijasida milliy til ikkinchi darajaga tushib qolishi mumkin. Bundan tashqari, lingvistik assimilyatsiya jarayoni yuzaga kelib, milliy til identiteti yo'qolish xavfi tug'iladi. Bu esa milliy madaniyatga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonda davlat tili siyosati. O'zbekiston Respublikasida o'zbek tili davlat tili sifatida konstitutsion maqomga ega. Bu holat uning barcha rasmiy sohalarda qo'llanilishi shartligini bildiradi (O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023).

Davlat tili quyidagi asosiy sohalarda keng qo'llaniladi: davlat boshqaruvi tizimi, ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari hamda sud-huquq tizimi. Ushbu sohalarda davlat tilining ustuvorligi jamiyatning yagona kommunikativ tizimda ishlashini ta'minlaydi.

Biroq amaliyotda bir qator muammolar ham mavjud. Birinchidan, ilmiy va texnik sohalarda terminologik yetishmovchilik seziladi. Ikkinchidan, ayrim sohalarda rus va ingliz tillariga kuchli bog'liqlik saqlanib qolgan. Uchinchidan, til madaniyatini rivojlantirish va uning estetik imkoniyatlarini kengaytirish masalasi hali ham dolzarbdir.

Globalizatsiya va tillar o'rtasidagi munosabat. Globallashuv jarayoni zamonaviy dunyoda tillar o'rtasidagi raqobatni kuchaytirdi. Xususan, ingliz tili xalqaro lingua franca sifatida ilm-fan, texnologiya va biznes sohasida yetakchi o'rinni egallab kelmoqda (Crystal, 2003).

Globallashuvning ijobiy ta'sirlariga ilmiy axborot almashinuvining tezlashishi va xalqaro hamkorlikning rivojlanishi kiradi. Shu orqali davlatlar o'rtasida bilim va tajriba almashinuvi kengayadi.

Biroq salbiy jihatlar ham mavjud bo'lib, ular orasida milliy tillarning asta-sekin chekinishi va madaniy homogenlashuv jarayoni alohida ahamiyatga ega. Bu holat milliy identitetga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ta'lim tizimida tillar muvozanati. Ta'lim tizimi til siyosatini amalga oshirishdagi eng muhim instrumentlardan biri hisoblanadi. Chunki aynan ta'lim orqali tilning jamiyatdagi mavqei shakllanadi.

Davlat tili ta'lim jarayonida maktabgacha ta'limdan boshlab o'qitilishi va oliy ta'limgacha asosiy o'quv tili sifatida qo'llanilishi lozim. Bu yosh avlodda ona tiliga nisbatan chuqur hurmat va barqaror lingvistik kompetensiyani shakllantiradi.

Shu bilan birga, xorijiy tillarni o'rganish ham muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda ingliz tili, rus tili va boshqa xalqaro tillarni bilish global integratsiyada ishtirok etish uchun zarur hisoblanadi.

Ta'limda eng maqbul yondashuv — bu muvozanatli model bo'lib, unda ona tili bilan bir qatorda kamida bir yoki ikki xorijiy til o'rgatiladi. Bu yondashuv shaxsning ham milliy, ham global darajada rivojlanishini ta'minlaydi.

Ommaviy axborot vositalari va til siyosati. Ommaviy axborot vositalari til rivojida muhim rol o'ynaydi, chunki ular jamiyat lingvistik muhitini shakllantiradi.

Hozirgi kunda ayrim muammolar mavjud: reklama sohasida xorijiy tillarning ustunligi, media tilining soddalashuvi va ba'zan standartlardan chetga chiqish holatlari.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun davlat tilida kontentni ko'paytirish, lingvistik standartlarni joriy etish va media savodxonlikni oshirish zarur.

Madaniyat va til o'rtasidagi aloqa. Til madaniyatning asosiy tashuvchisi hisoblanadi. Har bir til o'zida xalqning tarixiy tajribasi, qadriyatlar va dunyoqarashini mujassamlashtiradi (Fishman, 1991).

Shu ma'noda til — bu madaniyat, tarix va identitet birligidir. Davlat tili esa milliy o'zlikning asosiy ifodachisi sifatida xizmat qiladi. Uning saqlanishi va rivojlanishi milliy madaniyatning barqarorligini ta'minlaydi.

Til muvozanatini ta'minlash yo'llari. Davlat tili va boshqa tillar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash uchun bir qator muhim choralar ko'rilishi lozim. Avvalo, davlat tilida ilmiy va o'quv adabiyotlarni ko'paytirish zarur. Bu uning ilmiy salohiyatini oshiradi.

Shuningdek, terminologiyani rivojlantirish va zamonaviy tushunchalarga moslashtirish muhim ahamiyatga ega. Ommaviy axborot vositalarida davlat tilidan to'g'ri foydalanishni nazorat qilish ham til siyosatining muhim qismidir.

Bundan tashqari, til siyosatini modernizatsiya qilish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va yoshlar orasida ona tiliga hurmatni oshirish zarur.

Xulosa.

Davlat tili va boshqa tillar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash zamonaviy jamiyat taraqqiyoti uchun eng muhim masalalardan biridir. Har bir davlatning barqaror rivojlanishi, milliy birligi va madaniy mustahkamligi avvalo uning davlat tiliga bo'lgan munosabatiga bog'liq hisoblanadi. Davlat tili jamiyatni birlashtiruvchi asosiy vosita sifatida xizmat qiladi va u orqali fuqarolar o'rtasida umumiy muloqot maydoni shakllanadi. Shu bilan birga, davlat tili milliy madaniyat, tarixiy xotira va ma'naviy qadriyatlarning asosiy ifodachisi sifatida ham katta ahamiyatga ega.

Bugungi globallashuv jarayonida esa boshqa tillarning ahamiyati ham ortib bormoqda. Xususan, xorijiy tillarni bilish xalqaro aloqalarni kengaytirish, ilm-fan va texnologiyalar sohasida yangiliklardan xabardor bo'lish hamda global mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lish imkonini beradi. Shu sababli zamonaviy jamiyatda faqat bitta til bilan cheklanib qolish emas, balki ko'p tillilikni rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Biroq ko'p tillilik rivojlanayotgan bir paytda davlat tilining mavqeini saqlab qolish va uni yanada mustahkamlash zarurdir. Chunki davlat tili milliy birlikning asosi bo'lib, u yo'qolsa yoki zaiflashsa, jamiyatning ma'naviy va madaniy yaxlitligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun har qanday til siyosati davlat tilini ustuvor darajada rivojlantirishga qaratilishi kerak.

Muvozanatli til siyosati shuni anglatadiki, bir tomondan davlat tili har bir sohada keng va samarali qo'llaniladi, ikkinchi tomondan esa fuqarolarga xorijiy tillarni o'rganish uchun keng imkoniyatlar yaratiladi. Bunday yondashuv jamiyatda tilga nisbatan sog'lom muhitni shakllantiradi va turli tillar o'rtasida tabiiy muvozanatni ta'minlaydi.

Shu bilan birga, muvozanatli til siyosati milliy identitetni saqlashga xizmat qiladi. Chunki til millatning eng asosiy belgilaridan biri bo'lib, u orqali xalqning madaniyati, urf-odati va tarixiy qadriyatlari avloddan-avlodga o'tadi. Agar davlat tili rivojlantirilsa va uning nufuzi oshirilsa, bu milliy o'zlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, muvozanatli til siyosati global raqobatbardoshlikni ham oshiradi. Bugungi kunda xalqaro maydonda muvaffaqiyatga erishish uchun kamida bir nechta tilni bilish talab etiladi. Xorijiy tillarni o'rganish orqali yoshlar ilmiy va iqtisodiy sohalarda keng imkoniyatlarga ega bo'ladilar. Bu esa mamlakatning umumiy rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, til muvozanati madaniy rivojlanishni ham ta'minlaydi. Turli tillarni bilish insonning dunyoqarashini kengaytiradi, boshqa xalqlarning madaniyatini tushunishga yordam beradi va madaniyatlararo muloqotni rivojlantiradi. Bu esa jamiyatda bag'rikenglik va o'zaro hurmatning shakllanishiga olib keladi.

Xulosa qilib aytganda, davlat tili va boshqa tillar o'rtasidagi muvozanatni to'g'ri yo'lga qo'yish zamonaviy jamiyat rivoji uchun muhim ahamiyatga ega. Bunday muvozanat bir tomondan milliy qadriyatlarni saqlashga, ikkinchi tomondan esa global jarayonlarda faol ishtirok etishga imkon yaratadi. Shu sababli har bir davlat o'z til siyosatini puxta va muvozanatli asosda olib borishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Crystal, D. (2003). Language and the Internet. Cambridge University Press.
2. Fishman, J. A. (1991). Reversing language shift. Multilingual Matters.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (2023).
4. O'zbekiston Respublikasi. (1989). Davlat tili to'g'risida Qonun.
5. Spolsky, B. (2004). Language policy. Cambridge University Press.
6. Karimov, I. A. (2008). Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent.
7. Mirziyoyev, Sh. M. (2017). Erkin va farovon O'zbekiston. Toshkent.